

۱۵۶۵۹۶۱

مدبیت، استراتژیک از منظر پیامبر اسلام (ص)

محمد ساولانی

۱۳۸۴۲۳۱

سیرشناسه	: ساوالانی، محمد، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: مدیریت استراتژیک از منظر پیامبر اسلام (ص) / محمد ساوالانی؛ ویراستار منوچهر لرنی.
مشخصات نشر	: تهران: هورمزد، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۲ ص.
شابک	: 978-600-6958-54-5
وضعیت فهرست نویسی	: قیفا
موضوع	: مدیریت (اسلام)
شناسه افزه	: لرنی، منوچهر، ۱۳۴۶ -، ویراستار
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ م۲س/۶۷/۶۷ BP۲۳۲۲
رده بندی دیسی	: ۲۹۷/۶۵۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۹۳۴۸۸

مدیریت استراتژیک از منظر پیامبر اسلام (ص)

نویسنده: محمد ساوالانی

ویراستار: منوچهر لرنی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۸-۵۴-۵

نشانی: میدان انقلاب، خ جمالزاده جنوبی، پ ۷۸، واحد ۱۷ و ۱۹

تلفن: ۶۶۹۰۱۷۹۴ و ۶۶۴۲۱۰۲۹

فهرست

۷.....	مقدمه
--------	-------

فصل اول

۱۹.....	نقش و اهمیت مدیریت استراتژیک در اسلام
۱۹.....	تعریف و تبیین مدیریت استراتژیک
۳۰.....	مؤلفه‌های اساسی مدیریت استراتژیک
۳۱.....	تاریخچه‌ی اندیشه‌ی مدیریت استراتژیک در اسلام
۳۴.....	نگاهی به ضرورت و اهداف مدیریت استراتژیک در اسلام

فصل دوم

۳۷.....	فرهنگ جهادی در مدیریت استراتژیک اسلامی
۳۷.....	معنای لغوی و اصطلاحی جهاد
۳۹.....	اقسام جهاد
۴۲.....	مدیریت جهادی و مدیریت استراتژیک:
۴۳.....	مدیریت جهادی و امر به معروف و نهی از منکر:
۴۳.....	مصادیق معروف و منکر در سازمان‌ها

فصل سوم

۵۱.....	کارآمدی و سازمان‌دهی
۵۱.....	تعریف و تبیین کارآمدی
۵۶.....	اسلام و کارآمدی در حوزه‌ی مدیریت استراتژیک
۵۸.....	کارآمدی از منظر مدیریت استراتژیک پیامبر اسلام (ص)

شاخص های کارآمدی از منظر مدیریت استراتژیک پیامبر اسلام (ص).....	۵۹
تبیین مؤلفه های ساختاری حکومت اسلامی و کارآمدی از منظر پیامبر اسلام (ص).....	۶۴
کارآمدی مثبت اسلام:.....	۷۴
شرایط کارآمدی از منظر شرع.....	۷۶
تکلیف و کارآمدی.....	۷۷
بررسی رویکردهای مختلف به کارآمدی.....	۷۹

فصل چهارم

توسعه ی استراتژیک از منظر پیامبر اسلام (ص).....	۸۳
پیشینه ی توسعه پایدار استراتژیک.....	۸۳
تعاریف توسعه ی پایدار استراتژیک.....	۸۶
دیدگاه هایی در خصوص توسعه ی پایدار و استراتژیک.....	۸۹
امکان دسترسی به توسعه ی پایدار و استراتژیک.....	۹۱
شاخص های توسعه ی پایدار و استراتژیک از منظر پیامبر اسلام (ص).....	۹۱
استراتژی از رویکرد اسلام.....	۹۳
ویژگی های توسعه ی پایدار و استراتژیک از رویکرد پیامبر اسلام (ص).....	۱۰۲
اصول توسعه ی اسلامی.....	۱۰۹
تأملی در ضرورت طراحی الگوی توسعه ی اسلامی.....	۱۱۱

فصل پنجم

عدالت و توسعه از منظر مدیریت استراتژیک پیامبر اسلام (ص).....	۱۱۵
نگاهی به مفهوم عدالت از دیدگاه ی اسلام.....	۱۱۵

تعریف عدالت اسلامی	۱۱۹
عدالت؛ ساختاری برای پیشرفت و توسعه	۱۲۱
نواندیشی دینی به مثابه‌ی مدلی از توسعه‌یافتگی	۱۲۲
توسعه‌ی الهی	۱۲۴
توسعه‌ی کوثری در برابر توسعه‌ی تکاثری	۱۲۶
اسلام و توسعه	۱۲۸
عوامل توسعه‌ی کوثری	۱۳۰
تفاوت‌های توسعه‌ی اسلامی و غربی	۱۳۲
حکومت پیامبر (ص) و توسعه	۱۳۳
بحث و نتیجه‌گیری	۱۳۷
فهرست منابع و مآخذ	۱۴۳

مقدمه

فلسفه تشکیل حکومت در اسلام، بی تردید چیزی جز احکام و تحقق معارف اسلامی در همه عرصه‌های زندگی بشر نیست. انبیا و پیشوایان دین از جمله پیامبرگرامی اسلام (ص) و امامان معصومین (ع) نیز برای تشکیل حکومت بر مبنای قرآن و سنت پیامبر، به تلاش و مدیریت می‌پرداخته و از ستم‌ها و ستم‌گران دفاع می‌کرده‌اند. البته در نظام اسلام، صلاحیت مدیریت و حکومت بر مردم و جامعه خاص افرادی است که شرایط کافی در حوزه‌های مدیریت استراتژیک، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی دارند.

در میان این حوزه‌های مدیریتی، همانا باید اذعان داشت که مدیریت استراتژیک، یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مؤلفه‌های توسعه‌ی یک حکومت را نامعه‌ی اسلامی است. مدیریتی باعث رشد اخلاق، اعتقاد و پرورش استعدادهای فطری و شهودی و وضعیت راهبردی، سطح فکری و درک سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مردم می‌شود.

با عنایت به همین حساسیت و اهمیت موضوع، ما سعی داریم در کتاب حاضر به «مدیریت استراتژیک» و اصول آن از منظر پیامبرگرامی اسلام (ص) بپردازیم. مقولاتی چون آخرت، اخلاق، ایمان، عبادت، نیایش، تکلیف و تعهد و... به عنوان معیارهایی

ارزشی و قدسی در مدیریت استراتژیک پیامبر اکرم (ص) از اهمیت قابل توجهی برخوردارند و از این رو، پرداختن به آن‌ها می‌تواند خود از سویی، جهت دهنده به بسیاری از جنبه‌ها و حوزه‌های جامعه و زندگی افراد باشد.

وقتی به سیره پیامبر (ص) به عنوان رهبر دینی - سیاسی جامعه‌ی مسلمانان، توجه می‌کنیم، به نوعی در می‌یابیم که چند اصل زیربنایی وجود دارند که به اندیشه و تفکرات آن حضرات، قوام بخشیده و عامل توسعه‌ی سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی و... حکومت و جامعه‌ی اسلامی شده‌اند. یکی از این اصول، همان اصل «مدیریت استراتژیک» است. مدیریتی که می‌تواند در همه‌ی ارکان زندگی، نقش قابل تأملی ایفا نماید. قرآن کریم نیز با صراحت، مسلمانان دستور می‌دهد سیره‌ی رسول خدا (ص) را اسوه‌ی نیکو و سرمشق خویش قرار دهند. بر این مبنا می‌توان گفت یک اصل اساسی در سیره و رفتار دینی، سیاسی و اجتماعی پیامبر (ص) توجه ایشان به راهبردهایی مبتنی بر هوشمندی و روشن‌اندیشی در جهت تکوین و هدایت جامعه‌ی اسلامی است؛ اصلی که از جمله وظایف و شئون اولیه‌ی یک حاکم اسلامی است. از منظر قرآن کریم نیز:

«مهم‌ترین اهداف ارسال انبیای الهی، هدایت انسان به سوی سعادت و قرب الی الله با ارائه طریق و رفع موانع آن است. چنانکه قرآن کریم درباره‌ی هدایت پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "او کسی است که رسولش را همراه با هدایت و دین حق فرستاد تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند" (محسنی؛ فرهادی؛ قمریان؛ ۱۳۹۶: ص ۱۸).

با توجه به مستندات تاریخی، پیامبر اسلام (ص) برای هدایت و تربیت مسلمانان، علاوه بر اقدام شخصی و استراتژیک در مقاطع و مکان‌های گوناگون، با عنایت به تفکرات

راهبردی‌شان، یا ارسال برخی از مسلمانان و سفیران به دیگر مناطق، بدین مهم، جامه عمل می‌پوشاندند:

«پیامبر اکرم (ص) با حضور جدی خود در میان مردم و اشتغال به آموزش و پرورش آن‌ها، با شیوه‌ها و ابزار گوناگون، سعی در نهادینه کردن این رفتار در میان جامعه داشتند. اگر ایشان می‌توانستند جامعه‌ی جاهلی جزیره‌ی العرب را به امر دانش و ادب اسلامی متعلق سازند و فرهنگ عمومی را کیفیت بخشند، به خوبی می‌توانستند دیگر موانع سد راه اسلام را ریزش بزنند. ایشان به همین دلیل، در هر شرایطی به چنین کار عظیمی دست می‌یازیدند؛ چنانکه در جنگ «بدر»، هنگامی که تعدادی از نیروهای سپاه مکه به اسارت مسلمانان درآمدند، دست‌ر داری تا هر اسیر که به ده تن از کودکان مسلمان، نوشتن پیام‌برد، پس از مهارت یافتن آن که‌کان، آزاد شود» «آقا بخشی، افشاری راد؛ ۱۳۷۹: ص ۳۰۱».

بنابراین می‌توان گفت که از منظر آیات و روایات و همچنین استدلال‌ات عقلی، یکی از وظایف اصلی و کلیدی هر کسی که دارای وظایف و راه‌های امور جامعه‌ی مسلمانان است همانا توجه به اصول مدیریت استراتژیک می‌باشد. به بیان دیگر، یکی از مهم‌ترین اهداف حکومت اسلامی، پرورش و تربیت افراد جامعه مطابق با روح اسلام و آداب و فرهنگ اسلامی از طریق اعمال مدیریت استراتژیک است.

در همین راستا، دولت برخاسته از اسلام نیز باید بدون کوچک‌ترین اهمالی، نسبت به رشد و تعالی افراد، اقدام نماید. دولت و حکومت اسلامی باید بر مبنای اصول مدیریت استراتژیک، در تمام حوزه‌های جامعه، دخالت کند و فرهنگ جامعه را مطابق با قوانین

اسلامی، تنظیم و اجرا نماید. بر همین مناسبت که حضرت رسول اکرم (ص) با نگاه و اندیشه‌ی استراتژیکی خود، از مسلمانان می‌خواهند که بینش، کنش و رفتار خویش را با توجه به اصول، معیارها و ضوابط خاصی، تنظیم کنند. از این روست که پیامبر (ص) و به‌طور کلی دین اسلام:

«شیوه‌ی زیستن و ویژه‌ای را به پیروان خویش پیشنهاد می‌کند و از آنان می‌خواهد که عواطف، نگرش‌ها و گرایش‌های درونی خویش را در جهات خاصی سامان دهند و رفتار بیرونی خود را با تعالیم دینی هماهنگ سازد» (علیزاده؛ ۱۳۸۸: ص ۱۱۴).

در منطق قرآن و مدیریت استراتژیک از منظر پیامبر (ص)، دین اسلام و شریعت، عنصر رهایی‌بخش و آزادی‌بخش از قید و بند شده‌اند و تبعیت و پیروی از پیامبر و تعالیم او به منزله‌ی طریق گشودن زنجیرهای اسارت و بندگی یاد شده است:

«از او ان تشکیل دولت اسلامی در زمان پیامبر کرامی، هدف اولیه عبارت بود از دین، و آن یعنی مجموعه برنامه‌هایی که برای سعادت دنیوی و اخروی انسان‌ها ابلاغ شده بود. بعد از تشکیل حکومت توسط پیامبر، دین به عنوان اساس‌ترین مؤلفه‌ی اسلام مورد تبلیغ بیشتری قرار گرفت تا جایی که تبدیل به دین جهانی شد» (محسنی؛ فرهادی؛ قمریان؛ ۱۳۹۳: ص ۲۱).

در واقع اگر مدیریت استراتژیک و راهبردهای اسلام به کار گرفته نمی‌شدند شاید دین اسلام چنین گستره جهانی نمی‌یافت. مدیریتی که باعث می‌شود:

۱- ارکان و پایه‌های تفکر اسلامی و انقلابی، ترسیم و تقویت گردد.

۲- تبلیغ، ترویج و آموزش معرفت دینی و ارزش های فرهنگی و اجتماعی، اهتمام بیشتری بیابند.

۳- به امور معنوی، توجه بیشتری شود.

۴- به تعمیق و رشد کیفی فرهنگ جامعه بینجامد.

۵- به هدایت جریان رشد فرهنگی و اجتماعی، پرداخته شود.

۶- بر نیروهای مؤمن، تکیه شود.

۷- بین همه جانبه ی اسلام برای جهان امروز، امکان پذیر گردد.

۸- ارائه ی علمی اسلام به جهان معاصر، میسر گردد.

آنچه مشخص است این که مدیریت استراتژیک مد نظر پیامبر اسلام (ص)، از ابعاد و مؤلفه های گسترده تر و متنوع تر، برخه دارند که شاید نتوان به طور کامل و جامع به همه آن ها اشاره کرد. در واقع مدیریت استراتژیک اسلامی، مدیریتی است که بررسی آن نیاز به مطالعات وسیع و کاربردی دارد چرا که با همه ی عرصه های سیاسی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، دینی و... ارتباط مستقیم دارد. باید اذعان داشت که با پیچیده شدن ارتباطات و به تبع آن کار ویژه های سیاسی و اجتماعی در دنیای معاصر، اهمیت و ضرورت نحوه ی مدیریت استراتژیک اسلامی و همچنین میزان استفاده ی دولت ها و حکومت های اسلامی از اصول مدیریتی آن، بیش از پیش نمایان تر شده است.

در مدیریت استراتژیک از منظر پیامبر گرامی اسلام (ص)، بنا به اهداف حکومت اسلامی در زمینه ی هدایت افراد جامعه جهت رسیدن به سعادت، دولت باید تمام عرصه های

سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را تحت نظارت داشته و مراقب اجرای تمام عیار قوانین اسلامی باشد.

درنهایت و با توجه به آنچه گفته شد، بدین نتیجه می‌رسیم که در زمینه‌ی مدیریت استراتژیک، دولت اسلامی بنا بر اهداف و ماهیت خود دارای حوزه‌ای گسترده و جایگاهی قابل توجه و محسوس است. براین پایه، کتاب حاضر در پی آن است تا به‌طور گذرا اما جامع، مختصری از حدود و مبانی اصول مدیریت استراتژیک دین اسلام و به‌ویژه رویکرد مدیریتی پیامبر اسلام (ص)، در این عرصه را بیان نماید.

این کتاب در پی پاسخ بدین پرسش است که مدیریت استراتژیک مورد تأکید پیامبر گرامی اسلام (ص) به‌عنوان کارآمدترین شیوه‌ی مدیریتی در جامعه، از چه جایگاهی برخوردار است؟ زمینه‌های تحقق چنین مدیریتی چگونه می‌باشد؟ و... در پاسخ بدین پرسش‌ها، جایگاه مدیریت استراتژیک را از منظر اسلام، قرآن و پیامبر گرامی (ص) و شیوه‌هایی که مورد استفاده‌ی حکومت‌های اسلامی قرار گرفته‌اند را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

در آیات و روایات بر لزوم توجه به مدیریت استراتژیک تأکید شده است. از رویکرد قرآن مدیریت استراتژیک و نظارت همگانی، به‌ویژه در مسائل اسلامی جامعه، منجر به سالم‌سازی اجتماع در ابعاد گوناگون می‌شود و عدم نظارت عامه در رفت‌وآمد عمومی مردم در هدایت جامعه را عامل انحطاط شمرده است:

«فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّتِهِ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ: پس چرا از نسل‌های پیش از

شما خردمندانی نبودند که [مردم را] از فساد در زمین بازدارند جز اندکی از کسانی که از میان آنان نجاتشان دادیم و کسانی که ستم کردند به دنبال ناز و نعمتی که در آن بودند رفتند و آنان بزهکار بودند» (سوره هود، آیه ۱۱۶).

همچنین قرآن، بیان نتایج و سرنوشت افراد بی تفاوت و غافل را در بعضی از آیات از جمله آیه ذیل، چنین بیان می‌کند:

«وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِضُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعذِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَاعْلَوْكُمْ يَتَّقُونَ: و آنگاه که گروهی از ایشان گفتند برای چه قومی را که خدا هلاکت کننده ایشان است یا آنان را به عذابی سخت، عذاب خواهد کرد پند می‌دهید گفتند تا معذرتی پیش پروردگارشان آید. و شاید آنان که پرهیزکاری کنند» (سوره اعراف؛ آیه ۱۶۴).

آیه‌ی فوق، عاقبت شوم تجاوز و عدم تسامح در برابر قوانین و حاکمیت خدا بر اساس بی تفاوتی را بیان می‌کند. در نتیجه، گروه نجات یافته، کسانی بوده‌اند که به وظیفه‌ی خود در مقابل خداوند عمل نموده و خلاف کاران را سزاوارت کردند. از این گونه آیات که مبین وظیفه‌ی همگان به نظارت بر حاکمان بوده و همچنین آیات مربوط با ضرورت برخورداری از تفکر و اقدامی استراتژیک، فراوان آمده که بالطبع ما در این کتاب به موارد متعددی از آن‌ها در جهت تبیین هرچه بهتر مدیریت استراتژیک اسلامی، اشاره خواهیم داشت.

با گذری بر سابقه‌ی مدیریت استراتژیک در اسلام، به خوبی می‌توان به پشتوانه‌های فکری و دینی مناسبی در این خصوص دست یافت. چنانکه در همین راستا، ملاحظه می‌کنیم که پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ص) با عنایت به رویکرد استراتژیکی خویش، در نخستین

تلاش هایشان برای برپایی نظام سیاسی اسلام و در ملاقات با نمایندگان مدینه که بعدها به عنوان انصار، شهرت یافتند، پس از آنکه انصار با آن حضرت دیدار نمودند و به ایشان ایمان آورده و بیعت کردند، برای هر طایفه از طوایف آنان، یک یا دو نفر را به عنوان «نقیب»، نصب فرمودند تا اوضاع آنان را از نزدیک تحت نظر داشته باشند و جریان اسلام‌گرایی و گذر جامعه از جاهلیت به توحید را کنترل نمایند.

نوع مدیریت استراتژیک پیامبر (ص)، چنین ایجاب می‌کرد که پس از هجرت به مدینه و تأسیس حکومت اسلامی به کمک انصار، نه تنها نمایندگان و ناظران یادشده را برکنار نکنند بلکه با اندرخی دامنه‌ی نظارت و مدیریت را بگسترانند و ناظران بیشتری را برای تحت نظر داشتن و «داره کردن» بخش‌ها و قبایل گوناگون مدینه و اطراف برگزینند. برای مثال:

«در سال ششم هجری برای هر ده نفر از مهاجران، یک نفر را به عنوان «عریف» معین فرمود تا توسط آنان، اوضاع و احوال را تحت نظر داشته، از روند کار و جریان امور به خوبی آگاه شوند. بنابراین از جمله اقدامات پیامبر (ص)، تعیین عریف (نقیب و ناظر) برای قبایل گوناگون بود. افرادی چون جندب بن النعمان، راح بن حدیج و... جهت نظارت بر امور قبایل و گزارش از وضعیت سیاسی و دینی آنان به مدینه مأمور شدند و حضرت در مورد بازار و امور اقتصادی نیز نظارت دقیق داشت و دستگاه نظارتی خود را با گماشتن سعید بن العاص بر بازار مکه و عمر بن الخطاب بر بازار و تجارت مدینه، فعال نمود» (طبری؛ ۱۴۰۷ هـ.ق: ج ۲، صص ۵۵۹-۵۶۱).

با گسترش قلمرو اسلام و انباشت تجارب حکومتی، مدیریت استراتژیک نیز از نظر کمی و کیفی، توسعه‌ی افت و پیامبر اسلام (ص) از زنان نیز به منظور نظارت و اطلاع‌رسانی بهره جست که گماشتن «ام الشفا» بر یکی از بازارهای اسلامی، گواه بر این ادعاست.

خلاصه اینکه باید اذعان داشت که مدیریت استراتژیک به کار گرفته شده توسط حضرت محمد (ص) را می‌توان نمونه و الگویی کارآمد برای همه والیان و حاکمان اسلامی نام برد. چنانکه بر اساس دیدگاه‌های مدیریتی پیامبر اسلام (ص)، حکمرانی در اسلام، فرآیندی است که مشکلات و معضلات جامعه با تلاش و تکاپوی جمعه و با اتکا به قدرت عمومی و «کارگیر» آن، حل می‌شود و سامان می‌یابد و هرگاه چنین مفهومی از حکمرانی، بر کیفیت و «کارنگی» انجام وظایف آن تأکید کند، مفهوم «حکمرانی خوب» بر پایه‌ی مدیریتی استراتژیک مندرج می‌شود.

چنین حکمرانی خوب و قابل اعتماد جامعه‌ی اسلامی را می‌توان چنین تعریف کرد: فرآیند تدوین و اجرای خط‌مشی‌های عمومی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی با مشارکت سازمان‌های جامعه، مابین رعایت اصول شفافیت و پاسخگویی و اثربخشی به گونه‌ای که ضمن برآوردن نیازهای اساسی جامعه به تحقق عدالت، امنیت و توسعه‌ی پایدار منابع انسانی و محیط زیست منجر شود.

ما در کتاب حاضر، سعی می‌کنیم به چنین حکمرانی و مؤلفه‌های مهم آن چون عدالت، امنیت و توسعه‌ی پایدار و... اشاره کنیم و نقش مدیریت استراتژیک را در نهادینه کردن یک حکمرانی خوب و ارزشی در جامعه، از رویکرد پیامبر اسلام (ص) تبیین کنیم. بی‌تردید توجه به چنین حکمرانی و مدیریت می‌تواند:

- ۱- شناسایی مشکلات جامعه و رفع یا تعدیل آن‌ها را آسان‌تر سازد.
 - ۲- باعث رشد و توسعه‌ی جامعه در تمام ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و... شود.
 - ۳- باعث افزایش خودشناسی و هماهنگی جامعه شود.
 - ۴- باعث ایجاد فضای رضایتمندی در جامعه گردد.
 - ۵- باعث توانمندسازی افراد جامعه به ویژه بخش‌های ضعیف اجتماع شود.
 - ۶- باعث افزایش نقدپذیری گردد.
 - ۷- باعث همدلی و همراهی افراد جامعه شود.
 - ۸- باعث توسعه‌ی زیرساخت‌ها گردد.
 - ۹- باعث افزایش کارایی و اثربخشی تصمیمات سیاسی اتخاذ شده، گردد.
 - ۱۰- باعث افزایش دسرسی متساوی جامعه به مدیران و حاکمان شود.
 - ۱۱- باعث افزایش پاسخگویی مسئولان مدیران به مردم شود.
 - ۱۲- باعث دریافت بهتر نقطه نظرات مردم، بایش و طبقه‌بندی نظریات آنان و استفاده از چنین رویکردهایی در جهت حل مسائل می‌شود.
 - ۱۳- باعث بهبود ساختارهای درونی جامعه می‌شود.
 - ۱۴- باعث درک عادلانه بودن سیستم مدیریت و رهبری جامعه، از سوی مردم می‌شود.
- با عنایت بدین مطالب، اجازه دهید بار دیگر بگوییم که هدف از نگارش و تدوین این کتاب، همانا توصیف و بررسی مدیریت استراتژیک از منظر پیامبر اسلام (ص) است. گرچه ما می‌دانیم آنچه در این کتاب آمد، به هیچ عنوان نمی‌تواند مدعی توصیف و تحلیل تمام و کمال چنین مدیریتی باشد. پس، مطالب کتاب حاضر، تنها گامی آغازین به سوی

شناخت موضوع مورد بررسی، تلقی می‌گردد و شایسته است در کتب و مباحث آتی، بیش‌ازپیش بدین موضوع مهم و اساسی، پرداخته شود. باوجوداین امید داریم که با نگارش این کتاب، زمینه را برای پژوهش‌های بعدی هموار کرده باشیم.

آنچه مسلم است اینکه مدیریت استراتژیک مدنظر پیامبر گرامی اسلام (ص)، نقشی سترگ و جایگاهی بس مهم و ارزشمند در هدایت و تعالی جوامع امروز خواهد داشت و از قابلیت و امکانی حائز اهمیت برای طرح پرسش‌ها و پاسخ‌هایی جدی در ارتباط با توسعه جامه... برخوردار است. پس خالی از فایده نیست که نگاهی دوباره و عمیق به مدیریت استراتژیک آن‌هم از منظر پیامبر اسلام (ص) داشته باشیم و از طریق مطالعه‌ی آن، با توجه به علائق بنیادی و ارزشی نهفته در چنین مدیریتی، به ابزارها و اعمالی دست یابیم که بالاترین کارایی و بازدهی و بهره‌وری را در زمینه‌ی توسعه‌ی عادلانه در جامعه، ایجاد می‌کنند. امید آنکه با توجه به چنین ویژگی‌هایی، کتاب حاضر مقبول طبع خوانندگان فرهیخته واقع شود.

محمد ساوانی